

Kielemme käytäntö

Adessiivi ja inessiivi kulkuneuvoa merkitsevissä sanoissa

Setälän lauseopissa (12. painos, § 61, II) todetaan, että adessiivia (keinon adessiivia) käytetään kulkuneuvoa merkitsevistä sanasta, »kun kulkuneuvo on kokonaan asianomaisen matkustajan (tai matkaseuran) hallittavana», esim. *Raittiusseura teki huvimatkan Louhella. Hän meni meidän veneellä. Kävin naapurin hevosella kirkolla.* Inessiivi sen sijaan ilmoittaa »kulkuneuvoa, jossa matka tehdään» (§ 57, I, muist. 2), esim. *Minä matkustin Titaniassa ulkomaille. Saat tulla meidän*

veneessä. Kauppias tuli pikajunassa. Kirkolta tullessa pääsin puolet matkaa naapurin hevosessa.

Inessiiviä käytetään nykysuomessa edelleenkin samassa tehtävässä, esim. *Joukko matkusti karjalaivassa* (Elokuva-Aitta 1933). *Lomanne alkaa hyvin, kun lähette SHO:n laivassa* (Mainos 1937). — — kuuluu matkustavan päivälaivassa pois (Sillanpää). — — jo saapuessaan valkoisessa rannikkolaivassa (Waltari). *Arvo Mäkimatka oli lähtenyt samassa hevosessa* (Talvio). *Hän oli pyyhkäilty suoraa-*

päättää kortteeriänsä kestikievariin ja lähtenyt ilta-bussissa (Liikeväki 1934). Jukka-Pekka ja hänen kummisetänsä Tonttu Tietäväinen ajoivat raitiovaunussa (Aili Somersalo). Inessiiviä saattaa joskus esiintyä sellaisessakin tapauksessa, jossa Setälän säännön mukaan myös adessiivi olisi mahdollinen: — — *astuimme asemasillalle odottamaan valtakunnankansleria, joka pian sen jälkeen ajoi avoimessa autossa paikalle* (Mannerheimin muistelmien käännös).

Adessiivia esiintyy sitäkin Setälän esittämässä merkityksessä: — — *mustalla hevosella ajettiin Törmälän pihasta kirkolle päin* (Kataja). *Lentävä hollantilainen* — — *tuomittu kummituslaivallaan rauhattomana harhailemaan* (Iso tietosanakirja). *Intian ja Japanin, missä he olivat käyneet hienolla huvilaivallaan* (Tyyni Haapanen-Tallgren).

Mutta myös Setälän säännöistä poikkeavaa adessiivin käyttöä tapaa: *Olen saapunut yölaivalla Sotkamon pappilasta* (Kianto). *Matkustan ylihuomenna postilaivalla* (Eino Cederberg). *Dosentti U. R. palasi eilen Turkuun Tukholman vuorolaivalla* (Suomen Sosialidemokraatti). *Lähden kahden autolla ja olen perillä iltapäivällä* (Camusin »Sivullisen» käännöksestä). *S ä ä n n ö l l i s i ä v u o r o j a t e k e v i e n k u l k u n e u v o j e n p u h e e n a o l l e n k ä y t e t ä ä n v a r s i n r u n s a a s t i v ä l i k a p p a l e e n a d e s s i i v i a , v a i k k a k u l k u n e u v o e i o l e k a a n k o k o n a a n m a t k u s t a j a n h a l l i n n a s s a . R u o t s i n v a i k u t u k s e l l a o n t ä s s ä t i e t y s t i o s a n s a , m u t t a m i e l e s t ä n i k ä y t ä n t ö o n y m m ä r r e t t ä v i s s ä m u u t e n k i n : s e l l a i n e n k u l k u n e u v o o n a i k a t a u l u n s a p u i t t e i s s a m a t k u s t a j i e n v a p a a s t i k ä y t e t t ä v i s s ä — t o i s i n k u i n »m e i d ä n h e v o n e n » , j o h o n j o k u o t e t a a n j o s o t e t a a n — n i i n e t t ä m a t k u s t a j a v o i a j a t e l l a s i t ä v ä l i n e e n ä , j o l l a h ä n p ä ä s e e h a l u a m a a n s a p a i k k a a n . K e h i t y s o n h i u k a n s a m a k u i n r u o t s i s s a , j o s s a » o t e t a a n » , p a i t s i e s i m . v u o k r a - a u t o , m y ö s r a i t i o v a a n u t a i j u n a (t a g a 11 - t ä g e t ' m e n n ä k l o 11 : n j u n a s s a ') .*

Vielä haluaisin kiinnittää huomiota eräaseen seikkaan. Kaikissa Setälän esimerkeissä kulkuneuvoa ilmaisevalla sanalla on *i n d i v i d u a a l i n e n* merkitys: »Louhi»,

»meidän vene», »naapurin hevonen», »Tintania». Myös *pikajunassa* voidaan tulkita näin, sillä on puhe tietyn junan tietystä kulkuvuorosta. Tällaisissa konkreettisissa tapauksissa paikan inessiivin ja välineen adessiivin ero tuntuu varsin elävältä. Edelle Nykysuomen sanakirjan kokoelmista poimimani inessiiviesimerkit ovat samantaisia, tiettyyn kulkuneuvoyksilöön viittavia, paitsi Aili Somersalon esimerkki (*J. ja T. ajoivat raitiovaunussa*), mutta siinä on puhe raitiovaunussa istumisesta, ei matkustamisesta määräpaikkaan. Milloin sana sen sijaan viittaa abstraktisesti kulkuneuvolajiin, sen johonkin satunnaiseen edustajaan, tuntuu ainakin tämän kirjoittajasta adessiivi isostakin kulkuneuvosta puheen ollen täysin luonnolliselta. Agapetus kirjoittaa: *Pastuurska menee yöjunassa Viipuriin ja sieltä bussilla jonnekin eteenpäin*. Sijan vaihtuminen näyttää johtuvan siitä, että on kyseessä tietty juna, mutta tuntematon linja-auto. Toisia esimerkkejä tällaisesta adessiivista: *Venäjän rajalla olen käynyt autolla, Paltaniemellä synnyinkotiani katsomassa laivalla, hevosella ja apostolin hevosella* (Eino Leino): *Tallukka-vaara on 90 km:n päässä kaupungista, jonne pääsee joka päivä linja-autolla* (Hilja Valtonen). — — *tulin aluksi bussilla ja loppumatkan vuokra-autolla* (Agapetus). *Tulen tänään kello kahdeksan illalla bussilla* (Kaarlo Nuorvala). *Ovella keskustelimme Raymondin kanssa, sitten päätimme lähteä bussilla* (Camusin »Sivullisen» käännös). *Lähdin raitiovaunulla sataman uimalaitokselle* (sama). *Raitiovaunulla Alsteriin* (Santeri Ivalo). — Kansankielestäkin on esimerkkejä: *kuka sen tietää, mistä mettästä ne juna on tuatu ja mistä saakka [asemapäällikön polttopuut]* (Katri Oksanen, Adessiivin käytöstä Kokemäen murteessa). *Ei nyt kukkaan enään laivalla mäne kaupuntiin, autollahaⁿ nyt kaik kulkoot* (Greta Karste, Havaintoja olosijojen käytöstä Säkkijärven murteessa).

Tällainen kulkuneuvolajia tarkoittava adessiivi tulee lähelle tavan adessiivia (vrt. *Kuinka mennään, jalanko vai raitiovaunulla?*), kun sen sijaan tietystä kulkuneuvoyksilöstä puheen ollen on välineen merkitys ilmeinen.

Sen vuoksi on mielestäni edellisessä tapauksessa adessiivi epäilyksittä hyväksyttävä, vaikka kulkuneuvo ei olisikaan kokonaan matkustajan käytössä, ja olenkin tarkistamaani Setälän lauseopin 13. painokseen rojhennut lisätä seuraavan huomautuksen

Käsitellessään yllä olevaa alustusta kokouksessaan 8. 9. 1952 Suomen Akatemian kielilautakunta totesi, että Setälän säännön osoittamaa laajempi adessiivin käyttö on

(§ 61, II): Adessiivi saattaa myös ilmaista matkustamistapaa, kun on puhe kulkuneuvolajista, esim. *Matkustimme lentokoneella Amsterdamiin ja jatkoimme sieltä laivalla eteenpäin.*

MATTI SADENIEMI

*

vuoroliikenteessä olevaa kulkuneuvoa tarkoittavissa sanoissa varsin yleistä, ja yhtyi alustajan esittämään säännön lavennukseen.